

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Hágó és társai. A *hágó* szó a köznyelvben 'hegyen átvágó út' jelentésben él. Helynévmagyarazóink kezdetben csakugyan így értelmezték ezt a térszíni forma nevet. Révész SAMU így nyilatkozik: „A hágót, átkelőt hegyhorpadásnak tekinthetjük“ [Nyr. VII, 367]. A Tsz. 'kapaszzkodó, meredek hegyi út' jelentést közöl. Később HEFTY GYULA ANDOR már háromféle jelentést ismétel: '1. hegy vagy völgyoldal, 2. hegyoldalba vezető meredek út, 3. hegy' [Nyr. XV, 207]. ÁRVAY JÓZSEF még szabatosabban megfogalmazza a *hágó* jelentését: 'meredek oldal vagy út' [Magyar Népryelv IV, 25]. Kétségtelen, hogy eddigi helynévismeretünk alapján a *hágó* szó jelenthet mind utat, mind földterületet a hegyoldalban.

Ezzel azonban a *hágó* jelentésének kérdése még nincs megoldva. Azt is meg kell vizsgálni, hogy vajjon mire vonatkozik a térszíni formanévben lévő *hág* ige. Ez az igénk finnugor eredetű; jelentése 'mászik, hegynek megy', vagyis fölmege a hegyre [Bárczi SzófSz.]. De a hegyoldalban fölfelé kapaszkodhatik a földterület éppen úgy, mint a rajta járó ember. Kérdés, vajjon mire gondol a falusi, mikor a *hágó* térszíni formanévet használja. Arra-e, hogy ő (az ember) megy fel az illető földterületen, vagy pedig a föld maga?

IMREH BARNA a *Felhágó* helynévről ezeket mondja: „A név sejteti, hogy ez oldalas helyen — talán az adósfalviaknak — gyakran kellett felhágniok valami közös helyhez, amely temető, templom, őrhely lehetett valamikor“ [EM. 1942:311]. IMREH itt kétségtelenül arra gondol, hogy az ember hág fel a hegyre, nem a föld. Minthogy Mezöbándról a *hágó* térszíni formanévre csak egyetlen adat állott rendelkezésünkre, vélekedése meg is érthető. Nézetével különben sem áll egyedül, maga a köznyelvi *hágó* szó is mindnyájunk tudatában olyan utat jelöl, mely meredek és amelyre éppen ezért nehéz az embernek felkapaszkodnia.

Hogy a föntebb említett kérdést el tudjuk dönteni, vizsgáljuk meg kissé a *hágó* és vele rokon térszíni forma neveinket. Itt ugyanis egész kis helynévcsoporttal állunk szemben. Helyneveinkkel kapcsolatban a *hág* igén kívül sűrűn találhatjuk a *megy*, *jön*, *jár*, és *rüg* igéket is, leggyakrabban összetételekben. Mind mozgást és — a rüg kivételével — előrehaladást jelentenek.

Nyárádminti helyszíni gyűjtésem alkalmával érdekes jelenségre találtam. E vidéken igen elterjedtek az említett igékkal összetett térszíni formanévek. De szinte kivétel nélkül földterületet, szántót, kaszálót, erdőt, sőt patakot és kerítést jelölnek velök. Csak a legritkább esetben vonatkoznak útra. Helyszíni gyűjtésem mellett történeti adatokat is kezdtem keresgélni e helynevekre, s egy néhány bizonyító erejű jelenkori és oklevél-adatot felsorolok:¹

A *jár* igével összetett helynevekre: Kijárócsere (sz.)² (Nyárádszereda), Szöllőrejáróvég (sz.) (Folyfalva), Főjárom (sz.) (Szentháromság), Bükkre járó földek (Vadad, 1620—1780), Külső Gyepüre járó Nyilakba (k.), Malom előtt fel járó ret (k.) (Atosfalva, 1835), a horgas Nevezet alatti Földök réa járnak (Gyalakuta, 1834), fell járó földnek (sz.) (Jedd, 1834), fel járó földön, melyet a' Görgényiak az ő határok járása szerint alá járo-nak hívnak (sz.) (Székelyvaja, 1608). — Idetartozik a kolozsmegyei Csomafájáról ismert Főjjárom

¹ A jelenkori helynévadatokat saját gyűjtésemből, a történetieket tanárom, Szabó T. Attila gyűjteményéből, Tomai László helynévadataiból és Imreh Barnának a Magyar Népryelv IV, 405. l.-ján megjelent adatközléséből vettem.

² A helynevek mellett zárójelben lévő rövidítések a művelési terület milyenségére és a különböző térszíni formákra vonatkoznak: sz. = szántó, k. = kaszáló, e. = erdő, p. = patak. — A felsorolt községek legnagyobb része Maros-Torda vármegyéből való.

~ *Féjárom* ~ rumén *Fiiarău* helynév is (vö. Melich Emlékk. 364—5). — A *megy* igével összetettek: *Berekremenő* (sz.) (Szentgerice), *Árokramenő* (k.) (Nyárádgálfalva), *Vízremenő* (sz.) (Dálnok, 1623). — A *jön*-nel összetettek: *Nyárárgyöngy* (=Nyárádrajövő) (sz.) (Lukafalva), *Tölgyfára jövő* (sz.) (Futásfalva, 1760). — A *hág* igével összetettek: *Féhágóerdő* (e.), *Diórahágó* (sz.) (Somosd), *Hágóföldek* (Homoródkarácsonyfalva), *Hágószőlő* (Küküllőpócsfalva), *Hágósföldek* (Vista), *Kurtahágó* (sz.) (Székelytomp). — Ezek a helynevek mind földterületre vonatkoznak, s legtöbbjüknek már a pusztá hallatára észrevehetjük, hogy az illető föld *hágásáról*, *járásáról*, stb. van szó. Pl. a *Féhágóerdő* magától értetődően magyarázza az erdő emelkedését és nem azét, aki esetleg benne jár.

Még szembetűnőbben kiviláglik ez a következő okleveles adatokból: az határ fára *megyen* véggel (sz.) (Székes, 1687 körül), Madarasi földre *megyen* lábbal (sz.) (Székelykövesd, 1617), Falu Berkire *jár* véggel (k.) (Backamadaras, 1718), temető úttára *jő* véggel (k.) (Marosszentanna, 1702), a Vadasdi patakra *rúg* véggel (k.) (Havadtő, 1756). — Természetes, hogy csakis a földterület *járhat*, *mehet* véggel, lábbal, stb. és nem a rajta haladó emberek. — De ha még ez sem volna elég bizonyíték, álljanak itt még a következő helynevek és történeti helynévadatok: *Keresztűjjárópatak* (p.) (Somosd), a *Botaskrol le járó Patak* (p.) (Mezőkölpény, 1834), a *Bede* nevű szőlőre *ki járó Határ* gyeplő (Jedd, 1834). A Delnei Határon... egy *ki hágo* Sovány buza föld (Csíkesomortány, 1757). — Mint az itt idézett adatokból látható, a felsorolt igékkel összetett helynevek mind az illető térszíni forma és nem a rajta járó emberek haladására, emelkedésére vonatkoznak.

Ezek az igék utat jelölő helynevekben is előfordulnak. A *hágó* nagyon sokszor jelöl utat önmagában is, a többiek inkább összetételekben: *Rétremenőút* (Ákosfalva), *Lejáróút* (Nyomát), *Fejjáróút* (Teremiújfalva), *Berekjáróút* (Lukafalva), *Csere mellett elé járó ut* (Csejd, 1833), a *Templomra járó Uttza* (Mezőpanit, 1834), az erdőlelő utt ere *ki jő* (Sóvárada, 1832). — Ezek az út jelentésű helynevek is magára az út járására, menésére, hágására vonatkoznak. Hiszen éppen úgy, mint a *szántóföld*, a *patak*, a *gyeplő*, stb., az út is halad bizonyos irányba. Itt van pl. a fentebb említett „*Templomra járó utca*.” Ha itt az úton haladó emberek menésirányáról neveztek volna el az utcát, akkor a „*Templomba járó utca*” nevet adták volna neki. De itt is magának az utcának a járásáról van szó, mely a templom felé, fel a templomhoz, a *templomra* jár (vö. a *Berekremenő*, *Vízrejárom*, stb. helynevekkel!). A keresztutakat sem azért nevezik így, mert az egyiken járó emberek keresztülmennek egy másik úton, hanem azért, mert a két út megy egymáson keresztül és keresztalakot formál.

Mindezekből levonva a következtetést, nemcsak a földterületekre, hanem az utakra vonatkozó ilyen természetű helynevek is nem az emberre vonatkoztatott szemlélet eredményei, hanem a kérdéses földrajzi tényezők járását, haladását, hágását jelölik. Nem igen lehet tehát olyan *hágó*, melyet azért neveznek így, mert a rajta fölmenő embernek kapaszkodnia, *hágnia* kell föl-felé. Annál kevésbé lehet, mert vannak olyan vidékek (pl. a Nyárárdmente), ahol a *hágó* köznévi 'út' jelentésben egyáltalán nem is használatos.

BENKŐ LORÁND

Kriza János halotti imája egy kislány koporsójánál. A kolozsvári unitárius kollégium könyvtárában KRIZA JÁNOS »Halotti imák« című kézirat-kötege borítólapjának hátán, belül találtam Kriza alábbi néhány sorát. Keletkezésének idejét és körülményeit nem ismerjük. Érdeklődésünkre azért tarthat számot, mert szövege észrevehetően Vörösmarty »Kis gyermek halálára« cí-